

DAGENS FRÅGOR

Den 15 febr. 1937.

Kring dyrortsgraderingen Regeringens proposition om att utvidga av folkpensionerna.

1935 års pensionsreform med en dyrortsgradering kunde redan vid avlämnandet anses parlamentariskt säkerställd, och efter folkpartiets nyligen avgivna partimotion, enligt vilken regeringsförslaget accepteras men graderingen föreslås blott få tre års giltighet, torde riksdagsbehandlingen bli ett lekverk. »Tredje gången gilt» blir för hr Gustav Möllers del således slutresultatet av pensionsfrågans handläggning. Redan nu kan man därför kasta en återblick på denna frågas lidandeshistoria, något som är av visst intresse, eftersom det också är den svenska borgerlighetens.

Som bekant innehöll redan 1935 års regeringsförslag en dyrortsgradering, vilken då tänktes baserad på något lägre tilläggspensioner än de 250 kr., som riksdagen sedan stannade för. Förhandlingarna i det särskilda utskottet, vilket hade hr Pehrsson-Bramstorp till ordförande, ledde i ett hänseende till allmän enighet: man var snart fullt på det klara med att den tekniska utformningen av regeringsförslaget i den del detta berörde dyrortsgraderingen var synnerligen otillfredsställande och under alla förhållanden krävde en ny utredning. Både landshövding Bernhard Eriksson — på sin tid ledamot av pensionsförsäkringskommittén samt v. ordförande i det särskilda utskottet — och hr Gustaf Möller ha under pensionsdebatterna i följd såväl i tal som skrift med stor öppenhet erkänt dessa stora tekniska brister, och en hänvisning härtill är tillräcklig för att förklara, att de borgerliga år 1935 ej rörande graderingen kunde gå socialdemokraterna till mötes. Samtidigt härmed inriktade särskilt de borgerliga lantmännen, inklusive bondeförbundets representanter, alla sina ansträngningar att i stället för en dyrortsgradering genomföra en allmän höjning av tilläggspensionernas storlek. Man skulle mycket ha misskänt socialdemokraterna, om man trott, att de icke skulle nappa på denna krok, givetvis i förvisning om att senare kunna genomdriva dyrortsgraderingen, vilken i så fall genom att baseras på högre tilläggspensioner skulle förbättra pensionerna även för dyrorternas åldringar. Socialdemokraterna kunde med desto större tillförsikt se framtiden an, som de hade lätt att peka på att den Linnérska pensionsförsäkringskommittén förutsatt en låt vara lägre baserad dyrortsgruppering och därtill visste, att under utskottsförhandlingarnas gång vissa borgerliga försök att nå en kompromiss enligt dyrortslinjen allvarligt övervägts. Hur starka skäl hr Bramstorp än kunde i motiveringen upprada mot dyrortsgraderingen, lyckades det honom dock ej att hindra, att hr Möller lovade att komma tillbaka — och det mycket snart — med graderingen. Genom att de borgerliga enhälligt följde hr Bramstorp hade distansen mellan socialdemokraterna och bondeförbundet efter pensionsreformen icke blivit längre

än mellan de förra och något annat borgerligt parti; den faktiska alliansen mellan socialdemokraterna och bondeförbundet kunde fortbestå, helst som socialdemokraterna i likhet med hr Möller i 1936 års riksdagsdebatter gärna ursäktade bondeförbundet såsom varande icke »socialreformatiskt» till läggningen. För hållfastheten av 1935 års »samförståndslösning» låg dock något olycksbådande däri, att man sökt komma förbi städernas, d. v. s. dyrorternas, ofrånkomliga svårigheter genom att höja pensionstilläggen visserligen överlag men dock främst med tanke på landsbygden, d. v. s. icke dyrorter.

Det är välbekant, att hr Möller icke försummade något för att redan vid 1936 års riksdag genom ett nytt förslag om gradering riva upp 1935 års pensionsreform. Det är lika bekant, att statsministern sökte frampressa ett positivt riksdagsbeslut genom att under avgångshot göra graderingen till ett av bytesobjekten i försvarsfrågan. Hr Hanssons sammankoppling försvårade obestriddligen de eventuella möjligheterna att nå ett omedelbart positivt beslut rörande pensionerna: dels verkade rent psykologiskt hans hotelser och maktspråk irriterande, dels var det för många förödmjukande att ingå på köpslagan om försvaret, till på köpet när dess förstärkande även utan socialdemokraternas röster kunde tryggas, och dels kunde hans kabinetsfråga på dyrortsgraderingen rentav tänkas utlösa den effekten, att chansen till att äntligen få ett regeringsskifte till stånd av vissa ministerhugade spekulanter ej ogärna utnyttjades — sådant har hänt förr, t. ex. när justitiestatsminister Adlercreutz 1874 ställde kabinetsfråga. De förstnämnda synpunkterna spelade härvid så stor roll, att den sakliga tveksamhet i graderingsfrågan, som säkerligen fanns både inom högern och folkpartiet, utåt mycket litet kom till synes. Den dåvarande majoriteten i båda kamrarna kunde dessutom med styrka framhålla, att den erfarenhet av den stora pensionsreformens verkningar, som vore önskvärd att vinna innan graderingsfrågan på nytt prövades, omöjlig kunde stå till buds innan pensionsreformen den 1 jan. 1937 trätt i kraft; dessutom kunde det icke vara undanflykter, när riksdagsmajoriteten inför de starkt stegrade socialutgifterna förklarade sig först vilja få en överblick över de kostnader, som den minst lika viktiga aktiva befolkningspolitiken skulle komma att kräva. Den snabba exekutionen — ungefär en halvtimme — som det av motormannen hr Österström ledda sammansatta utskottet bestod regeringförslaget, kan visserligen förklaras av att frågan var uttröskad men torde likväl utgöra ett oslagbart hastighetsrekord på »distansen» att avfärda sådana sällsynta praktexemplar bland propositioner, som en svensk regering ställt kabinetsfråga på; det var dessvärre ett rekord, som lämnade publiken kall, för att ej säga delvis avogt stämd.

Fortsättningen kan tecknas i ett par satser. Regeringsskiftet kom till stånd, försöken att skapa en borgerlig samlingsregering eller någon annan stark borgerlig koncentrationsminister strandade, ministären Bramstorps tillkomst och verksamhet kunde icke hindra bondeförbundet att vid valen göra mandatförlust och spred att döma av valresultatet dessutom en missmodets anda bland de borgerliga som

helhet, medan socialdemokraterna blott eggades till revanchehumör. Arbetarepartierna kunde inregistrera sin stora valseger, tvivelsutan i icke oväsentlig mån vunnen just tack vare pensionsfrågan; deras agitationsmetoder härvidlag voro dessutom icke oklanderliga, ja så skrupelfria, att det icke skulle förvåna, om det blivande graderingsbeslutet komme att utlösa större besvikelse bland landsbygdens åldringar, vilka nu kanske gå och vänta på »Bättre pensioner åt de gamla» — som det hette i rubrikerna — än den skall utlösa glädje bland dyrorterernas åldringar.

Under valrörelsen hade bondeförbundet låtit utsprida ett flygblad — det upplästes i remissdebatten av hr Domö — som under rubriken »Vad har bondeförbundet uträttat?» bl. a. innehöll följande punkt i meritförteckningen: »att de medellösa och fattigaste i landet fått sin pensionsfråga ordnad — och lika för alla oavsett stad och land — utan orättvis dyrortsgruppering, som medfört en ytterligare förmån för de i skattehänseende bättre lottade storstäderna. Denna fråga föranledde den socialdemokratiska regeringens avgång, när denna ej lyckades genomföra dyrortsgrupperad folkpensionering, varefter bondeförbundet fick övertaga regeringsansvaret.» Tre dagar efter valet hade hr Bramstorp fått en annan uppfattning om det »orättvisa» i en dyrortsgruppering och till sina väljares förvåning accepterat icke blott principen om dyrortsgradering utan även — som det sedermera visade sig — hela regeringsförslaget så när som på en ren oformlighet angående dyrortsindelningens giltighetstid. Trots hr Österströms dirigentskap i fjol och trots att inga hårdare än hrr Andersson i Rasjön och Hamrin i fjolårets debatter kritiserade dyrortsgrupperingen har folkpartiet i år redan före utskottsbehandlingen skyndat sig att falla till föga; visserligen kan, såsom en av partiets tidningar anmärkt, partimotionen sägas ända till »klämman» vara ett förord för avslag och visserligen har partiet föreslagit lagens giltighetstid begränsad till 1940, men ingen har väl ännu hört talas om något sådant socialpolitiskt »provisorium», som sedermera icke blivit permanent. Vad högern beträffar, har denna icke i någon motion tillkännagivit sin ståndpunkt.

Vi förstå mycket väl att partierna i vissa frågor ej få gräva ner sig i ointagliga skyttegravar utan utsikt till ömsesidiga närmanden eller till de kraftförödande stridernas avblåsning. Vi anse även, att olika meningar i en sådan fråga som dyrortsgrupperingen kunna försvaras och försvaras med giltiga skäl. Vi betona uttryckligen, att vi anse den allmänna höjningen år 1935 av tilläggs pensionerna mycket behjärtansvärd. Vi erinra även om att striden här ej står så mycket om hjälp åt dyrorterernas åldringar — i våra dagar lämnas väl ingen behövande ohulpen — utan om formerna för denna hjälp. Enligt de borgerligas gamla linje skulle det t. v. åligga dyrorterna själva, d. v. s. i huvudsak städerna, att genom kommunala pensionstillskott eller eventuellt supplerande fattigvård lämna den nödiga utfyllnaden, varvid staten genom skatteutjämning automatiskt finge hjälpa de fattigare dyrorterna; även enligt regeringsförslaget blir en sådan

Dagens frågor

utfyllnad på sina håll nödvändig, så t. ex. i Stockholm, där fattigvårdsstandarden i många fall torde ligga ett par tre hundra kronor över de 1,000 à 1,100 kr. som ett s. k. pensionärshushåll, d. v. s. ett åldrigt par, efter dyrortsgrupperingens införande erhåller i folkpension.

Vad vi däremot vilja reagera mot är den principiöshet, som från borgerligt håll ådagalagts i denna känsliga fråga. Man kan kort och gott säga, att det är att göra uppgiften för en socialdemokratisk ledare för lätt, om de borgerliga först genom ett avslag duka upp de matnyttigaste hävorna på socialdemokraternas valbord och därefter, sedan de kanske just till följd av detta avslag förlorat andrakammarmajoriteten, brådstörtat uppge striden, trots att inga nya sakmoment inträffat och trots att första kammaren ännu har borgerlig majoritet samt följaktligen vid behov skulle kunna sätta sitt veto mot utvidgning av pensionslagen eller eventuellt genom sammanjämkning framvinga en modifiering. Vilken aktning skall borgerlig politik bland de stora skarorna av tvivlare och odeciderade kunna tillvinna sig, om man med åberopande av rättfärdighetsskäl först faller en regering och vädjar till väljarna men efter valet genast och utan nya sakomständigheter eller absolut tvingande skäl accepterar »orättfärdigheten» och påtvingar riksdagen denna? Och vilken respekt skall denna inkonsekvens kunna framkalla bland socialdemokraterna, som med rätta kunna fråga sig, huruvida t. ex. bondeförbundets tidigare intensiva agitation mot de högre stadspensionerna var ärligt menad eller blott ett försök att mot bättre insikt ockra på landsbygdens ovilja mot städerna. Det får dessutom ej förglömmas, att de borgerliga i fjol ännu hade all möjlighet att om så ansågs nödvändigt sakligt korrigera propositionen och därigenom bortarbeta sådana brister som folkpartiet i sin motion alltjämt påvisar och som en i år väckt enskild socialdemokratisk motion (rörande den stora hyresskillnaden inom av industri och jordbruk sammansatta blandade kommuner) ytterligare antyder.

Resultatet av pensionsfrågans handläggningssätt skulle kunna sammanfattas så: en regeringsbildning, som enligt valresultatets vittnesbörd nedstämde modet hos de borgerliga men jämnade vägen för arbetarpartiets erövring av majoriteten, en borgerlig vacklan därefter, som ytterligare minskat tilltron till den borgerliga politikens målmedvetenhet och rätlinjighet, kanske dessutom en sakligt sämre lösning än som i fjol varit tänkbar. Vi upprepa: det kan vara mänskligt att brista i framsynthet, och det kan ges situationer, då nödvändigheten bjuder att i självuppgivelse sträcka vapen. Men att först göra sig skyldig till bristande framsynthet och sedan till självuppgivelse kan knappast kallas statsmannamässigt men väl att leverera nederlagsstämning. Och sviktar tron bland de borgerliga själva, då undermineras inifrån deras möjligheter att överhuvud göra en egen, kraftfull, respektingivande insats. Vilken ståndpunkt man än har rörande dyrortsgraderingen, måste den historiska treaktaren därom utgöra ett tema, som aldrig kan få ges som repris på borgerlig scen.

Folkteater, folk och teater. Ungefär samtidigt med att influensan ånyo gjort sitt inträde i vårt samhällsliv har den lika regelbundet återkommande diskussionen om den döende Thalia och de olika metoderna för hennes botande börjat. Man kan tycka att under de senast förflutna åren härom blivit så mycket ordat att knappast något egentligt nytt återstår att säga; men de självkallade läkare, som infunnit sig vid hennes sjukbädd, synas vara minst lika talföra som fordom kvacksalvarna på Pont Neuf i Paris. Att envar är djupt övertygad om att endast och allenast hans speciella recept kan vänta framgång är väl överflödigt att säga. Det hör en gång för alla till saken och kommer helt visst aldrig att ändras.

För den utomstående, som mitt under allt larmet av självreklamens trummor vill söka bilda sig en föreställning om vad diskussionen egentligen rör sig om, uppställer sig från början en svårlöst gåta: vad menas egentligen med den folkteater, om vilken så många skiftande uttalanden under den senaste tiden fällts? Lämnar man de höga rymderna, där en del av de debatterande älska att dväljas, och sänker sig ned till jorden och verkligheten, tvingas man väl att först och främst kritiskt och sakligt undersöka det begrepp, som bildar hela debattens utgångspunkt. Med det högst metafysiska begreppet »folket» kommer man icke långt, när det gäller praktiska frågor. Det är i diskussionen om folkteatern i Sverige år 1937 icke lönt att operera med begrepp, som närmast höra hemma i ordförrådet från 1789, då man älskade att i tid och otid referera till »folket» och »folkviljan» som det bestämmande både i politik, konst, religion och kultur. »Folket» på den tiden visade sig först följa Marat, så Danton, så Robespierre och sist Bonaparte. Det var hela tiden samma folk, ehuru dess manifestationer tedde sig tämligen olikartade. Det kan måhända synas opassande att jämföra dylika världshistoriskt avgörande tilldragelser med de små meningsutbyten, som för närvarande oroar vår teatervärld. Men om betydelsen är oändligt olika så äro de psykologiska förutsättningarna icke så väsentligt skilda som det kan synas. Man appellerar i debatten om vår teaters utveckling oavlåtligt till »folket» som den bestämmande faktorn och återkommer ständigt till de krav, som förmenas föreligga från dess sida. Helt nyligen ha vi exempelvis hört en bister kritiker från Göteborg, vilken vid ett Stockholmsbesök djupt indignerats över att ha fått se Fridas visor och Gösta Berlings saga på Dramatiska Teatern, utslunga den satsen att »vad vi behöva är en stark kämpande dramatisk konst, som kan rycka folket med sig». Dylikt låter nog i första ögonblicket mycket bra — Formularen alene er 8 Skilling værd, som det heter hos Holberg — men vad är det egentligen som ligger bakom? Vad menas med »en stark kämpande dramatisk konst», och har man någon anledning att tro, att en dylik verkligen skulle rycka folket med sig? Fråga vi oss vad det svenska folket, d. v. s. majoriteten av i landet Sverige levande människor, i närvarande stund helst älskar att se så kan svaret knappast bliva mera än ett: Edvard Perssons filmer. Filmen är ju, som ofta påpekats, den verkliga folkteatern i så måtto att den samlar

och förnöjer en större publik än någon annan förlustelse överhuvud taget, och bland gångbara filmer ha inga — efter Fridolf Rhudins frånfälle — nått upp till en så allmän och oomstridd popularitet som Edvard Perssons. Man måste ha sett dessa framföras icke i en luxuös stadsbiograf med bekväma fåtöljer och elegant dekorerad utan i en primitiv miljö ute på landsbygden, där de offentliga nöjena äro sällsynta, för att riktigt uppfatta hur omtyckta de äro. Den enkla, burleska humor som präglar dem slår an överallt i Sverige, och deras godmodigt ärliga, demokratiskt primitiva samhällsbild vinner ofelbart publikens hjärtan allt ifrån Pajala till Smyge Huk. Detta faktum, som icke torde kunna förnekas, måste tagas till utgångspunkt för diskussionen om vad den levande teatern i motsats till filmen kan bjuda den breda publiken. Ty det är fullkomligt meningslöst att söka skapa en folkteater på grundval av en repertoar, som den avsedda publiken varken förstår eller vill ha.

Häremot kommer naturligtvis genast att framföras den invändning, som ofrånkomligt dyker upp i alla diskussioner om hithörande problem: den breda publiken är endast av oerfarenhet fången i villfarelsen att tycka om Edvard Perssons filmer och andra liknande ting. Den är, som det heter om den engelske konungen, när han råkar göra något galet, »deceived in his grant», och följaktligen är det för att leda den in på rätta vägen igen endast behövt att ge den en riktig bild av förhållandena. Om vår breda publik finge sent och bittida se Böldeln och Mannen utan själ av Pär Lagerkvist och annan dylik dramatik skulle den säkerligen ångra sina vägars tidigare villa, stanna i stum beundran och erkänna detta som det förnämsta av allt skapat. Tanken är vacker, men den har tyvärr intet med verkligheten att skaffa. Icke ens i det nazistiska Tyskland, där känsloläget ändå är efter vårt sätt att se ovanligt högspänt, har man i längden hållit ut med att se dramer som exempelvis Hanns Johsts Schlageter med dess extatiska och våldsamma patos. Populärast av alla nazismens dramer är folklustspelet Krach um Jolanthe, där huvudpersonen är en stadig sugga, kring vilkens imposanta korpus hela intrigen rör sig. Till och med Hitler själv, hur allvarlig han är, säges med stor förnöjelse ha åskådat detta enkla stycke, som enbart i Berlin flera hundra gånger gått över scenen. Det kan icke hjälpas att de breda lagren bäst fångas genom enklare medel. Man kan icke nå kontakt med dem, så länge man stannar på »the high-brows» ståndpunkt. Alldeles särskilt gäller detta i fråga om en publik som vår, där majoriteten i de flesta fall icke alls äger någon förtrogenhet med teatern och dess uttrycksmedel. Bland de tusental som åskådade Gösta-Berlingföreställningarna på Auditorium funnos veterligen många, för vilka teaterns stil och verkningsmedel förut överhuvud taget icke voro bekanta. Att deras första kontakt med den levande teatern skedde genom förmedling av ett verk som dramatiseringen av Gösta Berling kan väl knappast betecknas som ett högmålsbrott.

Vill man alltså se till realiteterna är den svenska folkteaterns förnämsta uppgift att för sig vinna den stora publik, som hittills

av de höga priserna på de vanliga teatrarna avhållits från att skaffa sig förtrogenhet med vad teater och skådespelarkonst i våra dagar är. Denna publik är visst icke, som ofta antages, direkt klassbetonad. Högt upp i de samhällsskikt, där akademisk bildning och kultur ange tonen, har scenen blivit något främmande, helt enkelt därför att vederbörande icke ha råd till teaterbesök. Skolteatern har visserligen härvidlag gjort mycket gott, men dess inflytelser upphöra med skolåren, d. v. s. just vid den tidpunkt då eljest intresset för scenens konst plägar vara som livligast. Ungdom och äldre, arbetare och studenter, affärsanställda, tjänstemän, fabrikspersonal och kontorsfolk, alla böra emellertid kunna genom ett praktiskt abonnementsystem, baserat på låga priser, genom omväxlande, från början icke allt för krävande repertoarval och genom energiskt bedriven agitation kunna vinnas för teatern, vilken sedan urminnes tider varit människorna en källa till vederkvickelse och som säkerligen alltjämt skall förbliva det. Att, när vägen en gång blivit bruten, man både bör och skall fortsätta fram emot en repertoar av djupare lyftning och starkare konstnärlig egenart behöver väl knappast sägas. Men dit är vägen lång, och till en början gör man nog klokt i att noga begrunda sanningen i den vise kejsar Augustus' valspråk »Festina lente!»

Vad man emellertid har de starkaste skäl att vara på sin vakt emot är eventuella försök att under den tilltalande rubriken »folkteater» lyckliggöra oss med en politisk agitationsteater av det slag, som Sovjetstaten i begynnelsen av sin tillvaro organiserade — numera lär väl Stalin med sina hårdhänta metoder ha givit den en annan och efter den nya diktaturens krav avpassad inriktning. I diskussionen har onekligen framkommit ett och annat, som manar till uppmärksamhet. Så länge man propagerar för Pär Lagerkvist som lämpligt program för folkscenen må det vara hänt, ty han är ju en betydande diktare, fastän han aldrig tycks komma ur sitt beroende av expressionismens hysteriska uttrycksformer och manér. Det är för övrigt verkligen kuriöst att den expressionistiska stilen, som eljest i hela Europa längesedan övergått till att vara historisk, alltjämt i vårt land, väl huvudsakligen genom en själsbefryndad regissörs energiska arbete, går och gäller som modern och aktuell. Den traskar omkring på turnéer genom landet ungefär som fan enligt Albert Engströms påstående alltjämt traskar omkring i Härjedalen. Därom må nu emellertid ingenting sägas. Varken Bödeln eller Mannen utan själ lära rubba det svenska samhällets jämvikt. Men visar det sig att man vill gå längre och mer eller mindre öppet söker förvandla folkteatern till ett propagandainstrument måste man bromsa i tid. För dylika importvaror ha vi i Sverige ingen användning.

Vändpunkten i avrustningsfrågan. Ett av de allvarligaste kännetecknen på den fruktansvärda politiska kris, som med ständigt stigande ångest följes av Europa, är avrustningssträvandenas totala misslyckande och den i allt hastigare tempo bedrivna upprustningen. Det torde ej blott i Västeuropa utan även i Norden vara en allmänt

gångse åsikt, att skulden till denna sakernas olyckliga vändning så gott som uteslutande bör läggas på Tyskland och dess oförfärdliga militarism. Det kan då vara av intresse att taga del av en framstående engelsk utrikespolitisk experts omsorgsfulla skildring av avrustningsfrågans via dolorosa.

Chefen för Royal Institute of International Affairs och professorn i internationell historia vid Londonuniversitetet, den kände historikern och publicisten Arnold J. Toynbee, har nyss utgivit årgången 1935 av sin bekanta och högt skattade *Survey of International Affairs*. Ett stort avsnitt har där ägnats åt avrustningsfrågans utveckling efter Tysklands utträde ur Nationernas Förbund på hösten 1933. När Toynbee där kommer till en annan mening än den gängse, får detta förhållande sin särskilda vikt av att han är en övertygad anhängare av Nationernas Förbund, den kollektiva säkerhetstanken och de demokratiska idéerna.

Tysklands uppbrott från N. F. och nedrustningskonferensen på hösten 1933 hade berott på att västmakterna, främst naturligtvis Frankrike, icke velat tillåta, att dess redan året förut i princip erkända jämlikhet omedelbart omsattes i praktiken, utan krävde en fyraårig prövningsperiod, under vilken en internationell kontrollapparat skulle uppmonteras och Tysklands underlägsenhet lämnas i stort sett orubbad.

Efter denna brytning följde en serie direkta förhandlingar mellan Paris och Berlin, sedan franska försök att i Tysklands frånvaro fortsätta konferensen, som om ingenting hänt, visat sig förfelade. Toynbee understryker Tysklands redobogenhet till dessa överläggningar. Han konstaterar f. ö. den påfallande samförståndsvilja, som Berlin visade ännu så sent som under Stresakonferensen i april 1935. Men framför allt uppehåller han sig vid det viktiga och detaljerade anbud, som tyskarna gjorde i december 1933. Enligt detta skulle Tyskland få rätt till en armé på 300,000 man med ettårig tjänstetid. Det avstod från s. k. offensiva vapen men förbehöll sig att i samma mån som andra stater få nyttja »defensiv» materiel, d. v. s. kanoner och tanks under en viss storlek samt strids- och spaningsplan men ej bombflyg. S. A.- och S. S.-organisationerna skulle finnas kvar, men Berlin bestred bestämt deras militära karaktär och erbjöd sig att lämna bevis för riktigheten av sin uppfattning. Vidare gav Hitler sitt samtycke till ett allmänt övervakningssystem för de militära rustningarna i världen och erbjöd tioåriga nonaggressionstraktater med alla sina grannar.

Toynbee ser i detta anbud den avgörande punkten i förhandlingarna. Hade det godtagits, skulle enligt hans mening den senare olycksdigra kapprustningen hava undvikits. Och om man jämför dessa Hitlers ytterst modesta krav med vad han senare av egen kraft tagit sig, kan man svårligen karakterisera Frankrikes hållning med andra ord än de Oxenstiernska om den ringa vishet, varmed världen regeras. Ty »den franska regeringen visade i början ingen håg att göra eftergifter på sin sida för att möta Tyskland på halva vägen», och även

när den under engelsk påtryckning blev något mer tillmötesgående, vägrade den att acceptera huvudpunkterna i den tyska planen och höll fast vid den för Berlin förödmjukande prøvotiden. Och som Toynbee visar, blev den franska attityden snart än omedgörligare, detta redan under vänstermannen Chautemps' ministär.

Avgörandet kom, då februarikravallerna förde Barthou in i palatset vid Quai d'Orsay. I denne begåvade men senilt behårde chauvinist ur Poincarés skola ser Toynbee den kraft, som definitivt bragte nedrustningsfrågan i baklås. Redan hans första not, i februari 1934, visade, att han »icke ämnade föra en försonlig politik gentemot Tyskland». Alltjämt krävde han den odiösa prøvotiden, och vidare ville han inräkna S. A. och S. S. men ej den stora färgade franska armén vid jämförelsen mellan de båda makternas styrkor. Han antydde direkt, att vidare förhandlingar vore utsiktslösa, då Hitler redan brutit Versaillestraktaten. Barthou ville helt enkelt ej göra upp med Tyskland utan föredrog en ring av allianser för att hålla den hatade och fruktade rivalen nere liksom under tjugotalet.

Emellertid hyste Frankrikes förnämsta bundsförvanter en annan mening. Italien ville i stort sett acceptera de tyska anbuden som grund för en uppgörelse, och England hade den 29 januari framlagt ett kompromissförslag, som på vissa punkter följde de tyska linjerna, på andra de franska och i en del fall sökte draga en medelproportional. Det visade sig nu i februari 1934, att Tyskland var villigt att taga ännu ett steg för att möjliggöra en överenskommelse. Berlin accepterade det engelska förslaget som basis för vidare förhandlingar och godtog därmed den franska ståndpunkten rörande kolonialtrupperna, samtidigt som man visade sig villig till ytterligare eftergifter även rörande S. A. och S. S. Endast på två punkter krävdes ändringar, nämligen flyget och Tysklands återinträde i N. F. Italien förklarade sig berett att antaga dessa förslag. Men redan i ett preliminärt svar av den 19 mars gjorde Barthou reservationer på flere viktiga punkter och försökte framför allt skjuta i förgrunden frågan om åtgärder för att straffa eventuella brott mot den planerade konventionen.

Toynbee karakteriserar Frankrikes dittillsvarande politik sålunda: »Fram till denna punkt i de fransk-engelska överläggningarna hade den franska regeringens hållning ej varit uppmuntrande, men den hade ej varit sådan, att den kommit den engelska regeringen att övergiva allt hopp om att uppnå ett samförstånd om garantierna, vilket kunde bana väg för en uppgörelse med Tyskland.»

Men denna punkt skulle nu nås. Den 10 april riktade Sir John Simon en direkt fråga till Paris, om Frankrike ville godtaga de engelska förslagen, modifierade enligt Hitlers februarianbud, såsom förhandlingsbas, förutsatt att en uppgörelse kunde nås om garantier för konventionens iakttagande. Då hade nyss förut den tyska budgeten publicerats, och dess höga anslag för försvarsändamål gävo Barthou tillfälle att i ett memorandum av 17 april förklara vidare förhandlingar utsiktslösa. Han övergick därmed helt och hållet till en hegemoni- och incirklingspolitik, som skulle visa sig förfelad även ur exklusivt

Dagens frågor

fransk synpunkt och vars enda påtagliga resultat blev den fransk-ryska allians, som nu utgör det värsta hindret för en avspänning i Västeuropa.

Toynbee sammanfattar sin åsikt om förhandlingarnas gång sålunda, att »den tyska regeringen hade verkligen rört sig fram till en ståndpunkt, som i vida kretsar ansågs erbjuda en grundval för en skäligen uppgörelse», och han menar, att världsoinionen »var böjd att anse, att det skulle legat i Frankrikes intresse att antaga det förslag, som Herr Hitler gjort Mr. Eden i februari 1934, ett förslag, som om det tagits efter orden skulle hava gett Frankrike en betydande överlägsenhetsmarginal över Tyskland, så länge som det behövts för att pröva effektiviteten i ett internationellt övervakningssystem». »Medan Tyskland sålunda hade flyttat sig framåt från den ståndpunkt, som det intagit, när det lämnade nedrustningskonferensen, hade Frankrike under regeringen Doumergue flyttat sig bakåt till en position, där det tycktes utesluta möjligheten av en samförstånds-uppgörelse med Tyskland för att i stället lita på Poincarés politik: allianser stödda på militärmakt.»

Toynbee lägger sålunda i sin vidsynta och mönstergillt objektiva (han karakteriserar sin egen regerings bekanta White Paper i mars 1935 som »not malicious sabotage but slovenly incompetence») undersökning huvudskulden till nedrustningssträvandenas strandande på Frankrike, och han konstaterar med bitterhet den Barthouska politikens resultat: Frankrike hade 1934 avslagit det tyska anbudet om 300,000 man, som skulle gjort den tyska hären ungefär jämnstark med Frankrikes europeiska armés, och detta blott för att ett år senare se Tyskland taga sig rätten till en här på 600,000 man. Och han påvisar ett högst egendomligt förhållande, då han kontrasterar Frankrikes omedgörlighet nu med dess obestriddiga fredsvilja 1933: »Det var överraskande att se denna fransmännens motvilja mot att slåss åtföljas av en lika stark motvilja mot att sluta fred med deras fiende, när han åter reste sig.» Hela Frankrikes efterkrigspolitik hade gått ut på att offra allt annat för att bevara möjligheten till ett preventivkrig mot Tyskland, och när så med nazismens seger tillfället därtill verkligen kom, huvudsakligen till följd av Frankrikes egen omedgörlighet, då spelade man ej ut det trumfkort, som man betalat så mycket för att hava kvar på hand. Men trots detta försummade man alla chanser till en fredlig uppgörelse med det Tyskland, som nu emanciperade sig från segrarmakternas färla.

S. S. Vid en inspektion av rikspolisofficersskolan i Berlin-Köpenick i medio januari meddelade chefen för tyska ordningspolisen general Daluege, att nationalsocialistiska partiets Schutzstaffeln (S. S.) framdeles skulle utgöra basis för rekryteringen till ordningspolisen. Inträde i denna skulle i främsta rummet beviljas sådana S. S.-män, som tillhört den kasernerade delen inom Schutzstaffeln, organisationens s. k. Verfügungstruppen, vilka förpliktat sig till flerårig aktiv tjänst. Bland dessa senare äga i sin tur sådana S. S.-

män företråde, vilka tillhört eller tillhöra Leibstandarte Adolf Hitler. Ordningspolisens officerare skulle framdeles utväljas bland S. S.-män, som genomgått Schutzstaffelns ledarskolor.

Redan under föregående år, då S. S.-chefen Himmler utnämndes till högste polischef, erhöll S. S. fast grepp om polisväsendet i Tyskland. Himmler hade redan dessförinnan varit chef för hemliga statspolisen (Gestapo), som så gott som uteslutande rekryterats ur S. S. Vid hans övertagande av polischefsposten inträdde S. S.-Gruppenführer Heydrich som chef för Gestapo och svingade sig därmed upp vid Dalueges sida. Själv gammal S. S.-man genomför nu polisgeneralen Daluege samma principer för rekryteringen inom ordningspolisen, vilka förut tillämpats för Gestapos vidkommande. Går allt efter beräkning, kommer följaktligen S. S. inom kort tid att behärska hela tyska polisväsendet.

Det är en egendomlig utveckling, som härmed bringas till sin avslutning. S. A.-ledningen med stabschefen Röhm i spetsen krävde som bekant på sin tid, att de ledande posterna inom den nya tyska värnpliktsarmén skulle reserveras för stormtruppernas högsta befäl och att S. A. i sin helhet skulle utgöra rekryteringsbas vid besättandet av underofficers- och officersposterna. Planen föll till marken på riksvärnsledningens bestämda motstånd. Medveten om S. A.-ledarnas moraliska brister och den uppenbara inkompetensen, när det gällde handläggandet av rent militära uppgifter, tog Hitler själv parti för riksvärnet och genomförde med hård hand den bekanta upprensningen den 30 juni 1934, efter vilken tidpunkt S. A., sanerat och starkt reducerat, återgått till en ren propagandaorganisation. S. S., som vid upprensningen i S. A. stod på Hitlers sida och först genom junihändelserna blev mera känd i utlandet, skördade inom kort frukterna av sin insats. På militärt håll, där man icke hotats av några maktanspråk från S. S. sida, fann man sig stillatigande i S. S.-organisationens växande inflytande inom polisväsendet. Då detta senare därjämte från första stund under Hitlerregimen stått under nationalsocialistiska ministrars ledning och därjämte under den hastigt genomförda centraliseringsprocessen snabbt avskurits från det förflutna, kunde S. S. så mycket lättare göra sina anspråk gällande. Hemliga statspolisen föll som en mogen frukt i Himmlers och S. S.-männens händer och nu har som sagt ordningspolisen gått samma utveckling till mötes.

Omgestaltningen inom tyska polisväsendet är märklig nog, även om man icke tager hänsyn till S. S.-organisationens speciella karaktär. När man går bakom utanverken och tränger fram till den ideologi och den egenartade sammanhållning, som präglade S. S., får man emellertid en ännu mera bestämd uppfattning om den för hela utvecklingen i Tredje riket ytterst betydelsefulla omdaning, som polisväsendet underkastats.

S. S. grundades under partiets kampår i syfte att bereda ledarna särskilt skydd och samtidigt bilda en kontrollinsats inåt. Snart nog skapades också inom själva S. S. en särskild »Sicherheitsdienst» under

ledning av förutvarande marinofficeren Heydrich, där alla kontrollens trådar sammanlöpte och vars påpassliga och hårdföra personal sedermera undan för undan utplacerades på viktiga poster inom hemliga statspolisen. S. S. utvecklade sig emellertid icke endast till en i fråga om medel och metoder hänsynslös elitorganisation. Dess uppgifter stanna ingalunda vid de rent tekniska, vid kontroll av partimedlemmar och medborgare i övrigt. Organisationen vill vara och är förvisso också en den nationalsocialistiska rörelsens ideologiska högborg i ännu högre grad än S. A. och Hitlerjugend. Den är genomglödd av en fanatism, som inom nazismen ger S. S. en ställning liknande den wahabiterorden intager inom islam. De svartuniformerade, fysiskt vältrimmade och hårt disciplinerade S. S.-männen känna sig också som medlemmar av ett religiös brödraskap. Nazismen uppvisar många schatteringar. Först i S. S. är den på allvar vorden en tro och en världsåskådning, som i grund och botten icke tolererar någon annan vid sin sida.

Ateism är förbjuden inom S. A. Man tror på en allsmäktig Försyn, verksam i historien och naturen och på en av denna Försyn åt tyska folket given mission, manifesterad i detta folks stora historiska ögonblick. För kristendomens kärleks- och försoningslära står man inom S. S., liksom överhuvud taget inom nazismen, totalt främmande och söker gärna anknytning till förkristna föreställningar och myter. En av egenartad naturmystik genomträngd uppfattning om en genom tiderna oföränderlig tysk urgrund, vari gudomen är inneboende och varur tid efter annan mäktiga kraftyttringar framspringa, torde få anses utgöra kärnan i S. S.-organisationens av Alfred Rosenberg starkt påverkade ideologi.

Man gör klokt uti att ha allt detta i minnet vid en bedömning av den tyska polisreformens verkningar. Går utvecklingen som hittills, kommer tyska polisen i sin helhet att omdanas till ett instrument för en numerärt måhända föga talrik — S. S. omfattar endast c:a 250,000 medlemmar — men så mycket mera målmedveten och mäktig organisation, vilken med utnyttjande av alla till buds stående maktmedel bjuder andra trosformer spetsen. Det är egendomligt att se dogmbeståndets främsta övervakare inom nationalsocialismen på detta sätt monopolisera ett så profant verksamhetsområde som ordningspolisen. Att man förbehållit sig posterna i Gestapo är en annan sak. Såsom hemlig statspolis fullgör ju S. S. en funktion erinrande om inkquisitionens inom katolska kyrkan. Å andra sidan möjliggör givetvis erövringen av ordningspolisen vidaste kontakt med befolkningens breda lager och ett fullkommande av underrättelseväsendet. Det bör påpekas, att sedan S. S.-chefen Himmler tagit steget fullt ut och utträtt ur kyrkan — även Hitlers ställföreträdare i partiet Rudolf Hess, S. A:s stabschef Lutze, Rust, Frick och Ribbentrop ha lämnat den konfession de förut tillhört — hela avdelningar inom tyska polisen utträtt ur katolska eller evangeliska kyrkan.

Tvivelsutan måste katolska kyrkans och även de evangeliska samfundens positioner anses svårt hotade som följd av S. S.-organisatio-

nens makttillväxt. Först och främst är ju att märka, att S. S. på administrativ väg, genom polisätgärder av skilda slag, kan underbinda de religiösa samfundet i deras verksamhet. Ännu viktigare torde dock vara, att de stora massorna i Tyskland, särskilt i städerna, förhålla sig tämligen likgiltiga till vad som sker. Långt före nationalsocialismens makttillträde var som följd av årtiondens radikala propaganda arbetarklassen mer eller mindre avkristnad. Weimarperiodens Tyskland var om icke religionsfientligt så i alla händelser i religiöst hänseende likgiltigt. Under sådana omständigheter har ingendera av de stora konfessionerna några massuppstånd att falla tillbaka på och detta så mycket mindre, som ungdomen i Tredje riket mer och mer sekulariseras. Möjligheterna för de hotade trosriktningarna att bjuda den fast sammantimrade S. S.-organisationen stängen te sig därför tillsvidare icke överhövan stora.

Minnen från världskrigets Stockholm. För de många svenskar, som i England vilja se ett omutligt stöd för de små nordiska ländernas neutralitet och oberoende under en eventuell ny världskris, bör det vara av största intresse att taga del av den mening i dessa spörsmål, som hystes och hyses av den engelske diplomaten, som under hela världskriget representerade sitt hov i Stockholm. Det är en åsikt, som i flere avseenden kan betecknas som auktoritativ. Sir Esme Howard, numera Lord Howard of Penrith, är en av sin generations obestriddligt främsta brittiska diplomater och slöt en omväxlande och lysande karriär som innehavare av den ena av Englands två viktigaste ambassader, den i Washington. Och han är heller ingen fördomsfull man: i den andra delen av sina memoarer (*Theatre of Life*, London 1936) visar han en förståelse för de omständigheter, som ledde till Tysklands oinskränkta ubåtskrig, vilken fortfarande är rätt ovanlig i England, och han avhåller sig skrupulöst från alla de utfall mot den slagne fienden, som på många håll varit så ideligen återkommande.

Lord Howard kan sålunda tagas som prototyp ej blott för den framstående och erfarne engelske diplomaten utan även för den vidsynte gentlemannen. Och det är då av största intresse att iakttaga, att den förbittring, som det tyska ubåtskriget ej kunnat väcka hos honom, hyser han ännu efter tjugo år lika levande och stark, när det blir tal om de neutralas och främst Sveriges politik under kriget. »Tertii gaudentes» — det är den osmakliga etikett han sätter på dessa stater, och deras folkrättsliga ideal identifieras kort och kärvt med »de neutralas rätt att tjäna pengar tack vare handelns oinskränkta frihet under krigstid». Det är heller intet tvivel om att denna hans moraliska indignation är fullt äkta. För honom kan det knappast tänkas något förhatligare än de neutrala affärsmän, som gjorde förmögenheter på leveranser av krigsförnödenheter till de folk, som satt in sin existens i den stora kampen. Men hans förbittring leder honom till att helt underkänna det folkrättsliga patos, som låg till grund för till exempel den Hammarskjöldska regeringens neutralitetspolitik. Hans egen rättsliga ståndpunkt är enkel och klar: det

krig är humanast, som snabbast föres till slut, och ur denna synpunkt är hänsynen till de neutrala direkt av ondo för mänskligheten, eftersom den gör krigföringen mindre effektiv. För övrigt finner han hela folkrättsideologin naiv: »Det är klart, att ingen nation, som har makt att hindra fienden att erhålla sådan tillförsel, som sannolikt måste medverka till ens eget nederlag, kommer att tillåta denna trafik att passera obehindrat på grund av någon deklaration, som undertecknats många år tidigare. Att tro på det vore att tro på något, som strider mot människans natur.» Rent juridiskt synes han vilja hävda, att den tyska invasionen i Belgien satt hela folkrätten ur funktion och befriat de allierade från varje hänsyn därtill.

Från dessa utgångspunkter blir hela Sveriges politik 1914—1917 för Howard antingen »true blue legalism» hos Hammarskjöld och andra »pundits of International Law» eller också ett genomskinligt omhölje kring lusten att tjäna pengar på ett högst omoraliskt sätt. Att det kunde ligga både rättssynpunkter och hänsyn till den svenska statens ära och välfärd bakom regeringens försök att hävda vår handelsfrihet och taga vara på Sveriges rätt att själv kontrollera transitotrafiken över sitt territorium, vill han ej se. Dylikt blir för honom blott löjlig efterklang från stormaktstiden. Han citerar med förtjusning sin franske kollega Thiébauts försmädliga omdöme: »Ils se grisent volontiers de l'odeur des bottes de Charles XII.» Själv hade han för övrigt redan före kriget kommit till den övertygelsen, att »Potsdamandan bokstavligen dominerade scenen» i Sverige.

Under dessa förhållanden kunde han svårligen få någon större sympati för de svenska funktionärer, med vilka han hade att förhandla. Speciellt statsminister Hammarskjölds intresse för folkrätten var honom antipatiskt, medan han däremot kom väl överens med den — ur hans synpunkt — mer realistiske utrikesministern. Mest välvillig är han dock mot direktör Axel Bildt, som befanns villig att i A.-B. Transito skaffa de engelska myndigheterna ett redskap i direkt strid mot den svenska regeringens politik och därigenom enligt Howards mening gjorde ententen en tjänst, vars värde knappast kan mätas.

Lord Howards bild av svenska förhållanden under världskriget är som synes en ren karikatyr, men den är av utomordentligt intresse som vittnesbörd om hur en human och vidsynt iakttagare från en stormakt ser på neutrala småstaters intressen och rättigheter. Den kan också på vissa punkter vara nyttig som korrektiv, särskilt mot den på alltför många håll knänsatta uppfattningen, att neutraliteten icke endast är en enastående lycka utan också ett oemotsägligt vittnesbörd om vederbörande nations etiska förträfflighet i jämförelse med de publikaner och syndare ute i världen.

Även mycket annat av intresse för Sverige finnes i lord Howards välskrivna och i sakuppgifterna i stort sett vederhäftiga skildring. (Han uppger dock att folkomröstningen på Åland utföll till Finlands förmån.)

Hans skildring av sina bägge tyska kolleger torde sammanfalla med den vedertagna uppfattningen. Den låter den hart när elefantmässiga

klumpighet, som utmärkte herr von Reichenau i likhet med många andra av Wilhelm II:s representanter i utlandet, framstå i kontrast till herr von Lucius' smidiga skicklighet. Men speciellt viktig är en annan sak, som visserligen förut är känd genom efterkrigstidens avslöjanden men alltför ofta förbises eller förtiges. Lord Howard betonar på ett par ställen (sid. 218 ff. och 246 f.), att vad som framför allt hindrade England att använda kraftigare påtryckningsmetoder för att driva igenom sina krav i Stockholm, var den ryska regeringens utomordentliga oro för att dylika kraftåtgärder skulle driva Sverige att delta i kriget på Tysklands sida. Denna fruktan ledde till enträgna föreställningar hos Howard från såväl hans ryske som hans franske kollega. Och man får högintressanta upplysningar om hur fruktansvärt allvarlig en dylik eventualitet ansågs i Ryssland. Det räknades med en svensk invasion med 400,000 man i Finland, en resning därstädes och Petersburgs fall. En dylik händelse skulle ha medfört, att starka ryska trupper måst dragas från Polen, där läget redan var högst oroande och inga stridskrafter kunde undvaras. »Sveriges inträde i kriget skulle fullständigt hava ändrat hela krigsläget på östfronten», säger Howard, och han omtalar, att den ryska generalstaben på en direkt engelsk fråga om följderna av Sveriges eventuella deltagande i kriget svarat: »Följderna för Ryssland skulle bli oeräkneliga och olycksbringande.» Detta telegram sändes under tiden för de stora nederlagen i Polen på sommaren 1915, då envoyén Nekljudov var särskilt enträgen i sina varningar till engelske ministern.

Dessa lord Howards upplysningar borde tillmätas särskilt värde, då man vill bedöma bakgrunden till den Hammarskjöldska regeringens rakryggade politik eller då man talar om den svenska aktivismens realpolitiska förutsättningar.

Våra ultrademokrater och Sovjet. Den ryska krigsbudgeten belöper sig i år till över 20 miljarder rubel, vilket utgör en enorm stegring sedan 1935 och 1936, då samma budget slutade på 14,8 och 8,2 miljarder. Inför denna stegring frågar man sig ovillkorligen: Hur går det?... När brakar det löst?... Och man tänker på spökflygarna i Norrland.

Många svenska radikaler, däribland hr Z. Höglund, gå i god för Sovjetunionens absolut fredliga avsikter. Vi skola icke diskutera, huruvida det är från Sovjet, som den största krigsfaran f. n. kommer, men när samma radikaler som bevis för sin tes hänvisa till folkförbundet och Sovjets medlemskap, känner man sig långtifrån överväldigad. När hr Z. Höglund och meningsfränder uteslutande varna Sverige för västerlandets diktaturstater, tycks man glömma det enkla förhållandet, att det främst var bolsjevismen, som framtvingat diktaturerna och följaktligen även borde inrangeras bland de för demokratin i dubbel bemärkelse farliga staterna. Det låter kanske egendomligt men är icke desto mindre ett faktum, att våra »demokrater» härvidlag äro mera bolsjevikiska än bolsjevikererna själva; på Kominterns

kongresser har det helt öppet erkänts, att man med hela sin verksamhet hittills endast lyckats att slå ihjäl demokratin i halva Europa.

När Stalin kallar den genom tillämpningen groteska vrångbild av en demokratisk grundlag, som hans ideologiske lappskräddare Bucharin tråcklat ihop åt honom, för världens *enda* demokratiska förtäring, så må det vara hänt — han är ju diktator...

När däremot »demokraten» hr Höglund kallar samma missfoster för världens *mest* demokratiska författning, då blir man fundersam... Om hr Höglund lärt sig tillräckligt ryska under sina Komintern-år, då bör han slå upp sidan 155 i 62:a bandet av Sovjetunionens Stora encyklopedi för att inhämta vad han skall säga om Sveriges författning och statskick — en blandning av demokratiska fiktioner och polisabsolutism genom *socialfascisternas* tillskyndan ställda i finanskapitalismens tjänst för att införa fascismen i Sverige.

Visserligen är hela den »socialistiska» opinionen med hr Höglund i spetsen uppbragd över att »det gamla Leninska gardet», »männen, som gått i spetsen för ryska folkets frigörelse» hålla på att utrotas, men man förklarar samtidigt att den västeuropeiska demokratiens existens är knuten till alliansen med Sovjetunionen. Man gråter över att »förtrollningen är bruten»... »man blir galen av förtvivlan»... och från visst håll vädjas till den svenska riksdagen att ingripa på det att »hundratusenden, som hysa sympati för Sovjetunionen» *icke* måtte inse sitt fruktansvärda misstag.

Vad har egentligen hänt? Visste man icke förut om tjekans existens? Visste man icke att i diktaturerna alltid grasserat kutymen att avliva folk på »administrativ väg», d. v. s. utan dom och rannsakan? Visste man icke förut, hur litet människolivet aktas i Sovjetriket? Har man ej hört talas om lagen av den 7 augusti 1932, som stipulerar dödsstraff för snatteri av statsegendom? — i motsats till människan förklaras egendom helig. Vi påminna ytterligare om lagen av den 20 juli 1934, som stipulerar dödsstraff för den som försöker rädda sig ur världens lyckligaste land; fem å tio års straffarbete plus konfiskation av alla egendom för dem bland hans anhöriga, som haft vetskap om »brottet» samt fem års deportation för anhöriga som icke vetat något. Lika barbariska s. k. lagar gälla även andra »statsförbrytelser» i Sovjetunionen. Vi påminna vidare om lagen av den 8 april 1935, som utsträckt dödsstraffet att gälla även barn fr. o. m. 12 (tolv) års ålder. För bärandet av s. k. finsk kniv — av den typ svenska skolbarn vässa pennorna med — straffas ryska pojkar dock med endast fem års koncentrationsläger. Terrorn bland de ryska järnvägsmännen vore värd sitt eget kapitel. Och vi kunna påminna om Sovjets inblandning här och var i Europa — t. ex. vid de blodiga händelserna i Sofia.

Man kan ju fråga sig, varför man i vissa läger helst blott vill veta sanningen om Sovjetunionen, när sovjetstaten själv behagar basuna ut den över världen i form av processer. Men framför allt frågar man sig, varför speciellt de, som haft lyckan eller olyckan att vara Lenins vänner, nu skola skonas? Falla de icke offer för det system,

de själva skapat, och följaktligen själva bära skuld till sin egen undergång? Varför skall just den skyldige skonas? Om de otaliga, namnlösa offer, som ock fallit och falla runtom i Ryssland för den terror, som aldrig slutat skölja över det olyckliga landet, tar man däremot alls ingen större notis; för dessa okända soldater behövas inga domstolskomedier, men även då borde »demokratiens» samvete tala...

En lustig — om än icke oblodig — figur förekommer dock i det röda melodramat — Trotskij! Ända från andra sidan jordklotet svär han nu ve och förbannelse över den oberäkneliga röda justitian, som vågar angripa *honom*; han slungar ut avslöjanden hur sådant brukar gå till... hur rättvisa skipas i Sovjetunionen... — Kommer icke denna störtflod av moraliskt patos något post festum? Den röda rättvisan var dock god nog att användas *av honom*. När »ryska revolutionens stolthet och prydna», Kronstadts örlogsmanskap, hade djärvheten att framlägga några blygsamma demokratiska fordringar — legitimering av socialistiska partier, yttrande- och tryckfrihet samt hemlig omröstning — dränktes »upproret» i blod — av samme Stalin på befallning av — Trotskij! Det var för den blodiga bedriften i Kronstadt, som Lenin belönade Stalin med hans nuvarande post; och Stalins bedrifter fortsätta ännu... I motsats mot andra revolutionära regimer har den ryska utmärkt sig för att låta terrorn fortsätta årtionden efter revolutionens slut.

Metoden »två slå den tredje» går som en röd tråd genom Stalins livsgärning. Under sin studietid vid seminariet, i Tiflis hemliga partiorganisation och under sin fängelsetid har han alltid varit beredd att vid behov med hjälp av provokation göra slut på sina motståndare och konkurrenter. Vid denna taktik håller han fast även i Kreml. I förbund med Zinovjev och Kamenev störtas Trotskij; Zinovjev och Kamenev ställas sedan mot väggen under applåder av dem som skjutas i dag. Konsekvensen perfekt — metoden genialisk och enkel: att i förbund med den ene slå bägge två.

Stalins specialmetod har dock i realiteten ett vid större intresse än vad man kanske vid första påseende är benägen att tro. Den är nämligen fullt brukbar även för åtskilligt större uppgifter än att endast taga livet av veteraner ur gamla gardet. Metoden passar alldeles förträffligt att användas i full världsskala, vilket man kanske borde minnas på somliga håll. Om det skulle lyckas för »Mänsklighetens Snille» — hoc est Stalin — att spela ut sina vänner mot sina ovänner på världspolitikens arena, vad blir då hans nästa etapp? Detta problem tillhör oss.

Svenskarna i Nya Sverige. Det nyligen utfärdade uppropet om en insamling till en Delawarefond kommer säkerligen, icke minst på grund av uppslaget med »tävling» mellan olika län, att bli föremål för ett mycket stort svenskt intresse. Med hänsyn till den uppmärksamhet, som Sverige f. n. åtnjuter i Förenta Staterna, är ett storartat insamlingsresultat en prestigesak; med hänsyn till de mångtusende band, som

förena moderlandet med ättlingar i Nya världen, är en spontan och mäktig nationell solidaritetsgärning en nödvändighet. Anledningen till uppropet, hugfästandet av 300-årsminnet nästa år av kolonien Nya Sveriges grundläggning, tillhör också ett av de ärorika bladen i den expansiva svenska stormaktstidens historia. Efterföljande små anteckningar ur svenska arkiv kunna i sin mån bidra till att fylla bilden av svenskarna som kolonigrundare.

Den första tanken att grunda en svensk koloni i Amerika väcktes av Gustaf II Adolf, som åt den framstående holländaren Wilhelm Usselinx redan år 1624 utfärdade fullmakt att bilda det s. k. Södersjökompaniet. Efter svenskarnas krigssegrar föreslog Usselinx konungen att även på världshaven uppträda som stormakt och såsom Spaniens och Hollands medtävlare; handelsförbindelser borde knytas med avlägsna länder och fria svenska kolonier grundas i främmande världsdelar, vilket skulle bidra till »att utbreda kristendomen till hedningarna, utvidga rikets gränser, rikta skattkammaren, lätta folkets tunga bördor och skänka svenskarna alla världshandelns fördelar». Kolonien Nya Sverige vid Delawarefloden, vilken räknar sin tillblivelse från den 29 mars 1638, ägde som bekant sedan bestånd i 26 år, till 1664, då den slutligen avträdde till engelsmännen. Holländarna erövrade kolonien år 1655.

År 1642 utfärdade den svenska regeringen sina »instruktioner» för Nya Sveriges förste guvernör Johan Printz (född i Bottnaryd, Västergötland d. 20/7 1592, adlad 1642, guvernör över Nya Sverige 15/8 s. å.; död 1663 som landshövding över Jönköpings län). Denna »grundlag», efter vilken guvernören hade sig att »regulera och rätta», föreskriver i sin 9:de paragraf:

»Dee på alle andre sijdhor angräntzande Wilde Nationer skall Gouverneuren wetta medh all humanitet och beskeedenhet till handtera at af Kongl. Maj:t och oftadem:te dess Undersåthares folck dem ej tillfogas något wäldh eller obillighet, men heller skall widh alle lägenheeter därehan bearbeta, at samme Wilde folck, efterhanden, må kunna uthi den sanna Christeliga Religionen och Gudztiensten blifva informerat, och elliest till Civilitet och godh policeij väsende bracht och såsom manuducerat. Enkallerligen skall han söka dem därehan disponera och i dee tanekar tilbringa, att han, Gouverneuren, eller hans underhafvande folck, på the orter icke är kommen att tillfoga dem något ondt eller ledt, uthan mycket mehra derföre, att han må föra dem tillhanda hwadh dee nödigt behöfva till inbördes gemehne lefwerne och sådant medh dem, emoth andre saker, som hos dem finnes och dee sielfwe elliest icke kunna skaffa sigh till nytto, förytttra och förbyta Derföre och Gouverneuren skall sij (se) deroppå, att Kongl. Maj:t eller Compagnietz folck, som medh handelen dersammastädes omgåås, låthe dem Wilde bekomma de nödige tingh dhe behöffwe för något lijdeligare prijs, än dee dem bekomma af Hollenderne ifrån Skantzen Nassau eller der angräntzande Engelenderne, alt på det at samme Wildt folck må dragas ifrån dem och så mycket mehr wänias till dem Währe.»

Dessa ord skrevos av svenska lagstiftare vid samma tid, som Virginians lagstiftande församling beslutade, att intet fredsfördrag skulle ingås med någon indianstam, utan alla indianer betraktas som samhällsfiender, och vid samma tid, som Massachusetts puritaner sågo i indianerna en »djävulens avkomma», värd att utrotas från jorden, samt endast några få år efter det Connecticuts medborgare nedhöggo på en timma hundratals värlösa kvinnor och barn, tillhörande pequodstammen. Den humanitet och fredlighet, som svenska regeringen här dokumenterade, kunna vi med stolthet minnas.

I paragraf 26 av de för guvernören Johan Printz utfärdade instruktionerna heter det:

»För all tingh skall Gouverneuren eftertrachta och sij deroppå, att Gudh den Alldrahögste nu i allt bewijses een sann och skyldigh Gudztienst, och tilbörlig ähra, loff och prijs, och fördenskuld all godh ansening göre att Gudztiensten efter den saune Augszburgiska confessionen, Upsala Concilium och Swenske Kyrckio ceremonier warder ifrig drifwen, och alle Man, i synnerhet ungdomen, deres Christendoms stycker wäl informerad, och därjämpte all godh Kyrcko disciplin hollen och exerceerad. Men, så mycket de Hollendske Colonier, som under Kongl. Maj:ts och Sweriges Chronos Gebiet boo och sittja, widhkommer, skall Gouverneuren intet turbera dem uthi det, som dem uthi förbemelte Octroy om exercitio Religionis reformatæ ähr wordet indulgeradt.»

Gustaf II Adolfs plan att kolonien i Amerika skulle bli »hela den protestantiska kristenhetens fristat» framskymtar tydligt nog i den citerade paragrafen. I de engelska kolonierna ägde främmande trosbekännare ingalunda den frihet, som denna paragraf tillförsäkrade de reformerta holländarna. I denna fråga liksom i fråga om förhållandet till indianerna visade sig svenskarna i åskådningssätt sålunda långt framom sin tid. Denna tolerans hos den tidens krigiska Sverige förtjänar fogas till bilden av svenskarne som statsbyggande folk.

Ett rörande dokument om 1600-talets svenska kolonister är följande brev, avsänt till Sverige den 31 maj 1693, alltså ett trettiotal år efter det att kolonien gått förlorad för moderlandet:

»Nu hwad anbelangar vårt algemena tillstånd uti detta landet, så äre wi mäst allesamman landmän, som plöja och så och hantera Landbruk och lefwa efter de lofliga Svenska seder i mat och dryck, och detta Landet är et mägta kosteligt, frugtbärande Land, uti allehanda slags Säd, så att Gud ske lof, det bär rikeligen och ömningt (ymningt) hwad wi så och plantera derpå, så att wi hafwom rikeligen vårt uppehälle uti mat och dryck, och här utsändes årligen utur detta reviret till mästa parten utaf de omliggande Islands (eng. = öar) både Bröd, Säd, Mjöl och Öhl, och här är ömningt, Gud ske lof, på allehanda slags wilddjur, foglar och fisk: och våra hustrur och döttrar beflita sig ock mycket med spinnande, både ylle och linne, och många med wäfvande, så at wi hafwa rätt orsak til at tacka den Högste Guden för vårt dageliga livsuppehälle. Gud han gifwe, at wi också måtte bekomma

Dagens frågor

trogna herdar och Själasörjare, som också må spisa oss med den andeliga spisen, som är Guds ords Predikan och de heliga Sacramenters åtnjutande, uti dess rätta bruk. Wi bo uti stor enighet med Indianerne, som ock på många år oss icke hafwa någon skada gjort.»

Detta brev, ett av de många gripande bevisen på känslor av trofast svenskhet hos våra emigranter, har mycket att säga oss nutidens svenskar.

Berthel K. H. Broberg.